

Вероніка ЯРМАК

Інститут мовознавства ім. О. О. Потебні НАН України
вул. Грушевського, 4, м. Київ, 01001, Україна
Електронна пошта: veronikaarmak1@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0002-5670-4440>

ПЕРЕКЛАД СЕРБСЬКОЇ ХУДОЖНЬОЇ ТА НАУКОВОЇ ЛІТЕРАТУРИ В УКРАЇНІ ЯК ВІДДЗЕРКАЛЕННЯ СУЧАСНИХ МІЖСЛОВ'ЯНСЬКИХ МОВНО-КУЛЬТУРНИХ КОНТАКТІВ. 2¹

Переклад наукового тексту з сербської мови українською часто приховує в собі чимало «підводних каменів», пов'язаних не лише з труднощами перекладу, скажімо, складних концептуальних абзаців, громіздких конструкцій, простих (на перший погляд) багатозначних слів, які можуть виступати в ролі різних частин мови, а й з пошуком варіантів, що визначаються виключно роллю мікроконтексту, яка є вирішальною для добору правильного українського еквіваленту. Тож нерідко спонукають до роздумів навіть прості слова, які звучать практично однаково, але належать до різних частин мови і мають абсолютно різне смислове навантаження. Наведімо декілька «класичних» у цьому відношенні прикладів з монографії відомого сербського філолога Д. Айдачича «Еротославія. Перетворення Ероса у слов'янських літературах», яку переклала українською мовою авторка цієї статті: «*Како* усмени певач епике изражава став колектива, јасно је да се ова оцена не разликује од оцене слушалаца» (Ајдачић 2013 : 29) — «*Оскільки* творець усної епіки виражає загальну думку, стає зрозумілим, що ця оцінка не відрізняється від оцінки слухачів» (Айдачич 2015 : 36). У наведеному прикладі сербська лексема (*како*) виступає в одній зі своїх можливих семантичних іпостасей і має абсолютно певне смислове навантаження — вже як сполучник часового характеру, що вказує на виразний причинно-наслідковий зв'язок між різними частинами складного речення (див.: РСЈ 2011: 501), крім того, роль мікроконтексту є вирішальною: «*Како* Соломон доказује тезу и приповедни ток је усмерен на лукавом и довитљивом грађењу ситуацији у којој ће он доказати да је у праву» (Ајдачић 2013 : 12) — «*Тільки-но* Соломон доводить тезу, то й плин оповіди спрямовується на хитру й дотепну побудову ситуації, в якій він доводитиме свою правоту» (Айдачич 2015 : 14).

¹ Початок статті див.: Мовознавство. 2024. № 6. С. 43–58.

Цитування: Ярмак В. Переклад сербської художньої та наукової літератури в Україні як віддзеркалення сучасних міжслов'янських мовно-культурних контактів. 2. Мовознавство. 2025. № 1. С. 21–38. <https://doi.org/10.33190/0027-2833-340-2025-1-002>

Citation: Yarmak V. (2025). Pereklad serbskoi khudozhnoi ta naukovoї literatury v Ukraini yak viddzeralennia suchasnykh mizhslov'ianskykh movno-kulturnykh kontaktiv. 2 [Translation of Serbian fiction and scientific literature in Ukraine as a reflection of contemporary inter-Slavic linguistic and cultural contacts. 2]. Movoznavstvo, (1), 21–38. [In Ukrainian]. <https://doi.org/10.33190/0027-2833-340-2025-1-002>

 Стаття опублікована за ліцензією CC BY-SA 4.0 (<http://creativecommons.org/licenses/by-sa/4.0/>)

Іноді спонукають до роздумів і нібито звичні, так звані «удавані друзі перекладача», — адже фольклорний контекст часто-густо вимагає уточнень їхніх значень, зокрема, в українській мові. Ось декілька найчастотніших прикладів такого плану (перші два з них потребували навіть консультацій з автором оригінального сербського тексту): «*Песме* управо овога типа су изабране за предмет усредсређене пажње због више разлога» (Ајдачић 2013 : 16) — «*Вірви* саме цього типу обрані предметом пильної уваги з багатьох причин» (Ајдачич 2015 : 20); «Иако међу бројним *песмама* постоје и прелазни облици <...>, *песме* о неверној жени код балканских Словена могу се свести на основне сижејне обрасце <...>» (Ајдачић 2013 : 17) — «По-при те, що серед численних *пiсень* iснують i перехiднi форми <...>, *пiснi* про невiрну дружину в епiци балканських слов'ян можна звести до основних сюжетних зразкiв <...>» (Ајдачич 2015 : 21); «У *јуначкој* усменој поезији балканских Словена постоји више сижеа о неверству жене <...>» (Ајдачић 2013 : 22) — «У *геројчнiј* уснiј поезији балканських слов'ян iснуе багато сюжетiв про невiрнiсть дружину <...>» (Ајдачич 2015 : 27). Як вiдомо, сербське слово «пiсня» має два основнi лексичнi значення: «коротка мелодiйна композицiя, музичнiй твiр, який виконується голосом, за допомогою спiву» та «вiршований лiтературнiй твiр» (див.: РСЈ 2011 : 909). Враховуючи складнiсть фольклорного контексту (iнодi цi слова стають контекстуальними синонiмами), ми проконсультувалися з автором i обрали наведений вище варiант перекладу.

Що стосується прикметника *јуначки*, то вiн також є класичним «удаваним другом перекладача», однак не становить труднощiв для iнтерпретацiї, оскiльки його було вжито Д. Ајдачичем у найпоширенiшому в сербському фольклорi значеннi — «геројчнiй» (див.: РСЈ 2011 : 497). Iснує, проте, й iнша його значеннева версiя — «юнацька пiсня», тобто пiсня з циклу юнацьких, геројчних пiсень: «Якщо культурного серба спитати, в чiм саме вбачає вiн предмет своєї нацiональної гордостi, вiн, мабуть, скаже, що принаймнi двi великi речi дають йому право на неї: геројка (в и т е ш т о, ј у н а ш т в о) вiкової боротьби народу з його мiцними ворогами, насамперед турками, та його чудова народна пiсня. Та й друга протягом столiть не були вiдрiзанi одна вiд одної: сербська епiчна пiсня (ј у н а ч к а п е с м а), бувши предметом любимої розваги в масi напiвписьменного народу, що чув її вiд своїх, як i вiн, в бiльшостi неписьменних спiвцiв, — разом iз тим надихала його на запеклу вiковiчну, а в її коренях на майже щоденних дiях зрозумiлу боротьбу...» [Булаховський 1946 : 3]. Певних перекладацьких роздумiв вимагає й сербська лексема «јединствени», яка за своїм значенням також наближається до розряду мiжмовних омонiмiв. В українському перекладi вона вимагає уточнення, оскiльки її значення в сербській мовi далеко не повнiстю збiгається з українським вiдповiдником, що ми й намагаємося вiдобразити в українській iнтерпретацiї: «Не постоји *јединствени* лик Соломона, јер је он у неким причама и варијантима народни мудрац, негде праведни, негде осиони владар <...>» (Ајдачић 2013 : 13) — «Не iснує *якогось* *одного певного* образу Соломона, оскiльки у деяких народних притчах i переспiвах вiн — народний мудрець, десь праведний, у чомусь — зарозумiлий правитель <...>» (Ајдачич 2015 : 15).

Безпосередньо переходячи до аналізу перекладiв найкращих зразкiв *сучасного сербського фольклорного дискурсу*, зауважимо, що науковим текстам фольклорного характеру сучасної сербської мови органiчно притаманним є

засвоєння великої кількості термінів-інтернаціоналізмів, що є для цієї мови природним, і загалом не переобтяжує сербський науковий дискурс. Для аналізу було обрано переклад одного з цікавих зразків сербського фольклорного тексту, зроблений авторкою цієї статті. Зауважимо, що сербський текст статті професора Біляни Сикимич «Традиционална загонетка и сет њених одгонетака» (2010) не побачив світ у Сербії, проте саме в такому вигляді він був надісланий В. Ярмак спеціально для його перекладу і публікації в журналі «Слов'янський світ». Треба відзначити, що Б. Сикимич, доктор філологічних наук, професор, провідний науковий співробітник Інституту балканських досліджень Сербської академії наук і мистецтв у Белграді (Республіка Сербія) є одним з відомих сербських фахівців у галузі балканістики, етнолінгвістики, антропологічної лінгвістики, мови слов'янського фольклору й етимології, а також прекрасним знавцем іспанської та румунської мов. Будучи славістом широкого профілю, велику увагу в своєму творчому доробку Б. Сикимич приділяє, зокрема, фольклорним мотивам. Науковий стиль дослідниці є логічним і водночас вишуканим у стилістичному відношенні. Проте, перекладаючи з сербської мови довершений у науковому плані текст Б. Сикимич, ми свідомо дозволили собі в його інтерпретації українською певні «спрощення-переклади-глухачення» при передачі деяких термінів-інтернаціоналізмів: «До дијахроне раслојености семантичког *сета* загонетке долази када нека реалија из традицијске културе постаје непозната, а текст загонетске остане фиксиран као фолклорна баштина» (Сикимић 2010 : 5) — «Діахронічне розшарування семантичного *набору* загадки наступає тоді, коли якась реалія традиційної культури стає незнайомою, а текст загадки як фольклорна спадщина залишається фіксованим» (Сикимич 2012 : 33); «Регионално и хронолошки хетероген корпус (дијатопијски и дијахроно) може да наметне вештачки опсег семантичког *сета*» (Сикимић 2010 : 6) — «Неоднорідний в регіональному і хронологічному відношеннях корпус (у діатопічному і діахронічному сенсі) може нав'язати штучний у змістовому відношенні *набір* відгадок» (Сикимич 2012 : 33). Певного «спрощення» та надання природності на українському ґрунті потребують, на нашу думку, й деякі інші терміни-інтернаціоналізми, як-от: «Један од основних постулата овог аутора представља став да је загонеткама *инхерентна* (див.: Vujačić, 1986 : 364) амбивалентност <...>» (Сикимић 2010 : 3) — «Одним з основних постулатів згаданого автора є теза про те, що загадкам *внутрішньо притаманна* умисна амбивалентність <...>» (Сикимич 2012 : 31).

Певного надання «природності» в українському перекладі вимагає, на наш погляд, і такий приклад з аналізованої статті Б. Сикимич [див., напр.: Мићуновић 1999 : 302] (хоча деякі інші перекладацькі інтерпретації, які зберігають фонетичні обриси оригіналу, безумовно, мають право на існування, а надто, коли йдеться про профілювання концепту): «Ово Бен-Амосово виђење 'конкретног друштва' нужно би било још прецизирати и уже *профилисати* <...>» (Сикимић 2010 : 3) — «Таке бачення 'конкретного суспільства', запропоноване Бен-Амосом, необхідно уточнити й чіткіше *окреслити* <...>» (Сикимич 2012 : 32). Певної варіативності у філологічному контексті потребує й переклад терміна-інтернаціоналізму *домен(у)* (див., напр.: США 2022 : 108): «Током прве половине деведесетих година, и у оквиру југославистике <...> настаје низ разова у *домену* реконструкције, односно етимологије текста и лингвистичких истраживања фолклора. На корпусу југословенских загонетака најобимнију студију представља монографија Sikimić <...>,»

односно у *домену* теорії і історії народне книжечности студії Снежане Самарциїє <...>» (Сикимич 2010 : 2) — «Протягом першої половини 1990-х років <...> і в югославістиці також з'являється низка праць, присвячених реконструкції, себто етимології тексту й лінгвістичним дослідженням фольклору. Якщо йдеться про корпус південнослов'янських загадок, то найбільшою за обсягом працею є монографія Б. Сикимич <...>, а в галузі теорії та історії народного письменства — дослідження Снежани Самарджіє <...>» (Сикимич 2012 : 31).

У розділі «Анатомія “наукового жаргону”» своєї монографії «Світло і тіні наукового стилю» український лінгвіст П. Селігей слушно зазначає: «Науковому мовленню, як відомо, властиве домірне вживання і термінології, і загальномовної, нейтральної лексики. У текстах одних наук питома вага термінів може бути більшою, в текстах інших наук — меншою. На це співвідношення впливають конкретна галузь дослідження, особисті смаки автора, рівень читачів, яким призначено публікацію» [Селігей 2016 : 94]. Як впливає з наведених прикладів, фольклорний дискурс Б. Сикимич повністю відповідає наведеним П. Селігеєм критеріям, проте, як і кожний науковий текст, вимагає від перекладача вдумливого ставлення до своєї інтерпретації, причому навіть спорідненою слов'янською мовою.

Цікавим перекладацьким досвідом для авторки цієї статті став і переклад розвідки відомого хорватського науковця, доктора філологічних наук, професора, наукового консультанта Інституту етнології та фольклористики у Загребі (Республіка Хорватія) — Антонії Зарадії-Кіш. Вищу освіту остання здобула в університеті Сорбонна в Парижі, там же закінчила й магістратуру, а 1982 р. у Парижі захистила й магістерську роботу. Докторську дисертацію А. Зарадія-Кіш захистила у 1992 р. на Філософському факультеті Загребського університету. Чимало часу вона провела на стажуванні в Лондоні, Парижі, Охриді, Вільнюсі, Любляні. Вона є визнаним фахівцем у галузі палеославістики, літургійної літератури, старослов'янської мови хорватської редакції, культурної анімалистики (вивчення особливостей тварини з середньовічних літературних джерел, розробка проблематики відносин між людиною і твариною в історії і давній літературі); хорватської спадщини єпископа св. Мартіна в контексті західноєвропейських традицій тощо.

Попри доволі вузькоспеціальні наукові зацікавлення А. Зарадії-Кіш, її дискурс здебільшого відзначається семантичною прозорістю і відсутністю громіздких синтаксичних конструкцій. Звичайно, найголовнішою рисою, притаманною її статті, є вживання суто хорватської лексики, вірніше лексики, яка вочевидь найбільше відрізняє хорватську мову від сербської (адже літературні форми обох цих мов належать до штокавської діасистеми). Незважаючи на те, що такі моменти є нині «елементарними», їх варто особливо враховувати перекладачам, які навчалися в українських вишах ще наприкінці минулого століття, коли існували поняття «сербохорватська» або «хорватсько-сербська мова», хоча для відображення в перекладі українською мовою це й не має суттєвого значення. Продемонструємо це на таких прикладах: «Tradiciju slavljenja sv. Martina (11. *studenoga*) valja analizirati kroz dve različite točke <...>» (Zaradija-Kiš 2010 : 201) — «Традицію вшанування св. Мартіна (11 *листопада*) треба аналізувати крізь призму двох різних поглядів <...>» (Зарадія-Кіш 2011 : 34); «U istraživanju kulta i tradicije sv. Martina izranjaju mnogi kulturni čimbenici [див.: Васильєва та ін.: 2022 : 90] koji pripadaju pretkršćanskim vremenima, njihovim ukotvljavanjem u *kršćanstvo* [там само : 201]

stvara se vrlo kompleksna i čvrsta cjelina kojoj s pravom možemo dati sve karakteristike mita te tako govoriti o martinskom mitu kao bitnoj sastavnici kršćanske mitologije *uopće* [там само : 778]» (Zaradija-Kiš 2010 : 201); «У дослідженні культу і традицій св. Мартіна виходить на поверхню чимало культурних чинників, які належать до дохристиянських часів, а з їхнім закріпленням у християнстві створюється комплексна й міцна цілісність, яку можна з повним правом охарактеризувати як міф і, таким чином, витлумачувати міф про Мартіна як важливу складову частину християнської міфології *в цілому*» (Zaradija-Kiš 2011 : 34–35).

Наведемо ще один приклад з тієї самої статті А. Зарадії-Кіш, коли ми не вважаємо за потрібне «спрощувати» або розтлумачувати в перекладі значення певних хорватських термінів, адже, по-перше, розвідка хорватської авторки розрахована на фахівців, а, по-друге, аналоги в українській термінології мають практично ті самі фонетичні обриси, що й у хорватській: «<...> u tom smislu sv. Martin na konju sa svim simboličkim i kolorističkim ikonografskim detaljima, kršćanskii je *eshatološki* motiv — pronositelj *komemorativnih* poveznica s “drugim svijetom”, i veza je s paganskim *psihopomnim* običajima <...>» (Zaradija-Kiš 2010 : 202) — «<...> у цьому сенсі св. Мартін на коні, з усіма символічними й колористичними іконографічними атрибутами, за християнським каноном, постав як уособлення *eshatološičnogo* мотиву — носій *комеморативних* зв'язків з “тим світом”, а також складником язичницьких *психопомних* звичаїв <...>» (Zaradija-Kiš 2011 : 35).

Проте у статті А. Зарадії-Кіш трапляються й висловлювання, які, на нашу думку, варто подати в одному з багатьох можливих, але не лише в контекстуально точному, а й у природному для українського читача вигляді: «Kompozicija homo animalis mitološka je povezana konstanta koja *apostrofa* [див., напр.: Мићуновић 1991 : 65] osjećajnu i razboritu finoću veze čovjek/konj <...>» (Zaradija-Kiš 2010 : 2023) — «Композиція homo animalis є міфологічною константою, яка особливо *відзначає* емоційну й інтелектуальну основу зв'язку людини й коня <...>» (Zaradija-Kiš 2011 : 35). І насамкінець наведемо ще два зразки інтерпретації аналізованої статті А. Зарадії-Кіш українською мовою, коли авторка перекладу дозволяє собі деякі трансформації (іноді — адаптацію до української мови як різновид лексичної «доместикації», іноді ж навпаки — вживання слова іншомовного походження як різновид мовної «форенізації»), які, на наш погляд, є в перекладі цілком доречними: «*Dvojnost* ratničkih atributa a) *ofenzivna*: koplje i mač, b) *defenzivna*: kačiga, štit, oklop, odličja su heroja i ratnika <...>» (Zaradija-Kiš 2010 : 203) — «*Дуалізм* військових атрибутів — наступальних (спис і меч) і захисних (шолом, щит, панцир), що є ознаками героя і воїна <...>» (Zaradija-Kiš 2011 : 35); «*Prepletanje* spomenutih pojedinosti <...> upućuje na one elemente u postupnom oblikovanju kula sv. Martins čije bliskosti valja tražiti upravo u ratničkim funkcijama keltskoga *božanskoga para*...» (Zaradija-Kiš 2010 : 203) — «*Поєднання* згаданих деталей, запозичених з дохристиянських міфологічних уявлень, вказує на ті складники формування культу св. Мартіна, які ґрунтуються саме на військових функціях кельтського божественного *тандему* <...>» (Zaradija-Kiš 2011 : 35).

Великим внеском до скарбниці духовного сербсько-українського міжкультурного співробітництва слід уважати не лише переклад сербських художніх і наукових творів, а й можливість ознайомлення українців із сербськими науковими виданнями, розрахованими на широке коло читачів. Зокрема, практика засвідчила, що великий інтерес української культурної

громадськості в контексті діалогу двох культур декілька років тому викликала велика і виключно змістовна книжка сербських науковців та істориків мистецтва Марка Поповича, Мирослава Тимотієвича й Мілана Ристовича «Историја приватног живота у Срба : од средњег века до модерног доба» (ПоповићТР 2011) — «Історія приватного життя сербів: від середньовіччя до сучасності» (ПоповичТР 2017). Авторка статті була одним з перекладачів цієї колективної праці, а саме майже повністю переклала українською мовою великий розділ згаданої книжки «На зорі нового часу» («У освіт новог доба» (с. 173–321 оригіналу), автором якого був М. Тимотієвич — відомий сербський історик мистецтва, знавець сербської художньої культури і культурної історії новітньої епохи, професор і завідувач кафедри історії мистецтва новітнього часу філософського факультету університету м. Новий Сад, стипендіат фундації Поля Готье, лауреат численних престижних грамот і нагород. М. Тимотієвич народився в м. Кралево, а більшу частину життя провів у Белграді. Як запрошений лектор працював у багатьох європейських університетах, був постійним учасником міжнародних наукових зібрань, керівником національних і міжнародних проєктів. Його оригінальний текст у книзі «Історія приватного життя сербів: від середньовіччя до сучасності» є винятково інформативним не тільки з погляду змісту, але й стилістично довершеним. Науковий доробок М. Тимотієвича взагалі ґрунтувався на своєрідному симбіозі різних підходів до об'єктів дослідження, на ігноруванні строгого розмежування історичних і мистецьких дисциплін, на витлумаченні явищ як історичного цілого.

Авторитетний український знавець особливостей наукового стилю П. Селігей у своїй монографії «Світло і тіні наукового стилю» робить особливий акцент на тому, яких принципів має дотримуватися автор для того, щоб створити довершений у стилістичному плані текст. На думку дослідника, науковий текст повинен бути зрозумілим, відповідати критерію достовірності наукових знань і нормам наукового стилю, якісним з погляду добору лексики, систематизованим і продуманим на композиційному рівні, мати певну наукову тональність, відзначатися стильовою майстерністю, проте водночас має боротися за увагу читача й активізувати його ментальну активність: «Призначення тексту — не просто передавати інформацію, а впливати на адресата. Ані лексичні багатства, ні навіть бездоганна граматична правильність іще не гарантують цього впливу. Написане має бути виразним, тобто таким, що полегшує читачеві сприйняття, забезпечує повноцінне засвоєння інформації. <...> Ясність — визначальна комунікативна риса наукового мовлення. <...> Ясний виклад звичайно сприймається як більш виразний, зв'язний, послідовний. Для автора він є іспитом на мовну майстерність, а для змісту — перевіркою на істинність» [Селігей 2016 : 518; 519].

Безсумнівно, текст М. Тимотієвича повністю відповідає вищезгаданим вимогам до якісного наукового дискурсу: автор завжди думає про те, що його завдання не лише донести певну інформацію, а й впливати на адресата. Крім цього, дискурс М. Тимотієвича рясніє історизмами, характерними для життя сербів у Османській імперії, новими словами й поняттями для українського читача. Відповідно, з метою забезпечити точне розуміння написаного й розширити читацькі знання, а водночас і (бодай) певною мірою досягти рівноваги між двома перекладацькими стратегіями (форенізацією і доместикацією) авторка перекладу обрала тактику тлумачення незрозумілих для українського читача понять у посторінкових виносках. Певна річ, можна було б

знайти приблизні українські еквіваленти, що, мабуть, істотно не заважало б розумінню змісту, проте (і це був один з найголовніших аргументів на користь виноска) такий спосіб розв'язання проблеми повністю знищив би неповторний сербський колорит тексту. Адже саме завдяки йому український читач «входить» до світу оригіналу й реалій життя іншого слов'янського етносу: «У то време у народу је била уобичајена регионална географска подела на Шумадију, Мачву, Колубару, Јадар, Стари Влах и тако даље, или на османске *пашалуке*» (ПоповићТР 2011 : 177) — «У той час у народі був прийнятий регіональний географічний поділ на Шумадию, Мачву, Колубару, Ядар, Стари Влах тощо або на османські *пашалики...*» (ПоповичТР 2017: 143); «Назив изведен из провинцијалног имена *Рашанин*, на латинском је постао *Rascianus*» (ПоповићТР 2011: 180) — «Назва походить від назви провінції — “рашанин” (Рашки), латинською мовою *Rascianus*» (ПоповичТР, 2017 : 146); «На тај начин кнежеви су постали државни чиновници, а кнежевине су добиле статус *срезава*, са обележјима административне јавне управ» (ПоповићТР 2011 : 191) — «Таким чином князі стали урядовцями, а адміністративні одиниці, які охоплювали багато громад, — *срезами* <...>, наділеними всіма атрибутами адміністративного громадського управління» (ПоповичТР 2017 : 157). Стратегія форенізації у перекладі вимагає пояснення понять «пашалук», «Рашанин», ба більше, — навіть самого слова «Рашка», які ми витлумачуємо українською мовою у виносках на відповідних сторінках книги-перекладу: «Пашалик (тур.) — провінція або область в Османській імперії, якою управляв паша»; «Назва походить від назви провінції— ‘рашанин’ <...>»; «*Рашка* — перша й найуспішніша сербська середньовічна держава, яка об'єднала сусідні племена сербів в основну *державу сербів на Балканах ще у VII ст.* <...>»; «*срез* — адміністративно-територіальна одиниця: повіт, район» (ПоповичТР 2017 : 143; 146; 157). Те саме стосується персоналій, суспільних діячів, теоретиків мистецтва та інших діячів, імена яких добре відомі лише фахівцям. Тому під час перекладу ми постійно використовували коментарі у виносках як певний вид додавання й компенсації. Хоча виноска немає в оригіналі, як і в інших випадках, ми доповнюємо український переклад тексту відповідними коментарями, наприклад: «Теорійски гледано, ово су супротности формулисане у дискурсима *Ентонија Сміта*, који етнису види као претходницу нације, и *Бенедикта Андерсона*, који нацију види као нову замишљену заједницу» (ПоповићТР 2011: 182) — «3 теоретичног погляду — це суперечности, сформульовані у текстах *Ентони Сміта* <...>, що розглядає етнічну групу як предтечу нації, й *Бенедикта Андерсона* <...>, що розглядає націю як первісно задуману спільноту» (ПоповичТР 2017 : 148); «Каницов опис употпуњују сећања *Маге Магазиновић*, која је рођена и одрасла у овом граду» (ПоповићТР 2011: 204) — «Опис Каница доповнює спогади *Маги Магазинович* <...>, що народилася й виросла у цьому місті» (ПоповичТР 2017 : 170): «*Ентони Дейвід Сміт* (1939–2016) — британський дослідник феноменів нації та націоналізму, професор Лондонської школи економіки. *Ентони Сміта* вважають засновником міждисциплінарної галузі досліджень націоналізму»; «*Бенедикт Річард О'Горман Андерсон* (1936–2015) — американський політолог, професор Корнуельського університету»; «*Марія-Мага Магазинович* (1882–1968) — сербський філософ, хореограф, перший сербський теоретик танцю» (ПоповичТР 2017: 148; 170).

Цю низку прикладів можна продовжити й за рахунок репрезентації для українців деяких *маловідомих* для них *назв національностей*: «На основу

списку приложника из 1682, претпоставља се да је тада у Сарајеву живело око 2.500 православних становника, већином Срба, мада се помињу и Грци, *Цинцари* и Бугари» (ПоповићТР 2011 : 197); «Зі списку спонсорів, датованого 1682 роком, впливає, що тоді в Сараєві проживало близько 2 500 православних мешканців, здебільшого сербів, хоча згадано й греків, *цинцарів* <...> і болгар» (ПоповичТР та ін. 2017 : 164). Отже, і в такому випадку в українському перекладі даємо відповідне тлумачення у виносці: «*Цинцари* (арумуни, куцовлахи, фаршероти) — романський етнос, що проживає на території Балканського півострова» (ПоповичТР 2017: 164).

Таким чином, сфера міжкультурного співробітництва, яка ґрунтується на перекладі творів художньої і науково-популярної літератури у царині споріднених мов (якими є сербська й українська), робить свій вклад до кожної з них. О. Б. Ткаченко цілком правомірно стверджує, що «мовну стійкість народу живлять чотири головні джерела, що становлять доконечні умови його національного існування: національна традиція (історична пам'ять); національна свідомість та солідарність, що мають становити взаємопов'язану нерозривну пару; національна культура — духовна і матеріальна; національний мир і співробітництво з іншими етносами <...>» [Ткаченко 2014: 367].

Хоча здебільшого науковий дискурс М. Тимотієвича у колективній монографії «Історія приватного життя сербів від середньовіччя до сучасності» й адресований широкому читацькому загалові, автор усе-таки іноді оперує науковими поняттями, які вимагають витлумачення їх українському адресатові. До таких належать й історичні поняття в оригінальному тексті — турцизми, персіянізми, арабізми тощо (за походженням), пояснення яких ми також подаємо у виносках, майже не змінюючи в українському перекладі їхньої фонологічної форми: «Урбано формирање насеља почињало је изградњом *имарета*, градских објеката који су издржавани приходима *вакуфа*» (ПоповићТР 2011 : 193) — «Формування поселень урбаністичного типу починалося з будівництва *имаретв*, які утримували за рахунок *вакуфа* <...>» (ПоповичТР 2017 : 193); «Градска насеља Балкана уобличавана од друге половине 15. века надаље делила су се на утврђена и отворена места. Утврђена места била су: *паланка*, *хисар* и *кале*» (ПоповићТР 2011: 194) — «Міські поселення на Балканах, що почали формуватися з другої половини XV ст. надалі поділялися на укріплені й відкриті населені пункти. Укріпленими пунктами були *паланки хисари* <...> й *кале* <...>» (ПоповичТР 2017: 160). Отже, і в подібних випадках ми йдемо шляхом форенізації понять, даючи український коментар: «*Имарет* — східна назва добродійної установи, що підтримує жебраків, безхатьків, а також тих, хто не має грошей на навчання», «*Вакуф* — в ісламських країнах земля чи інші джерела прибутку, які після смерті заповідача передавалися на добродійні справи», «*Паланка* — спочатку бастион, а потім невелике провінційне містечко», «*Хисар* — форт», «*Кале* — укріплення, фортеця; місто» (ПоповичТР 2017 : 159; 160).

Як підкреслює відомий український теоретик перекладу О. Чередниченко, коли кожен перекладач стикається в іноземному творі з поняттями, які не мають еквівалентів у мові оригіналу він намагається по-своєму вирішити протиріччя між оригіналом і його перекладною копією: «Тут можна говорити про дві основні тенденції в історії перекладу взагалі і в українському перекладі зокрема. З одного боку, перекладач, за відомим висловом Гете, може “переселити” свого читача у країну автора оригіналу, максимально наблизивши до нього свою версію перекладу. З іншого боку, він може нама-

гатися переселити автора оригіналу в свою країну, і в цьому разі переклад буде віддаленішим від першотвору. Обидві тенденції мали і мають своїх прихильників і противників» [Чередниченко 2007: 151]. Певна річ, існують також численні інші надзвичайно цікаві рішення, наприклад, коли йдеться про переклад художнього твору неспорідненою мовою [див.: Радзієвська 2022 : 67–77].

Оскільки науковий дискурс М. Тимотієвича, який авторка цієї статті переклала українською мовою, поза всяким сумнівом, належить до циклу текстів з виразною мультикультурною спрямованістю, в ході перекладу постійно відчувалася потреба дбайливого ставлення до семантичного оригінального рівня, збереження його культурологічної витонченості, а водночас — досягнення стилістичної еквівалентності в мові перекладу. Тому ми обрали стратегію вельми обережного й послідовного «поводження» не лише з іноземними реаліями, а й з іноземними персоналіями і назвами народів, які вочевидь не є відомими широкому загальному українських читачів.

На підкріплення своєї позиції наведемо й роздуми українського мовознавця П. Селігея, який стверджує, що «в основі наукового тексту — діловито-стримана тональність, але водночас йому не протипоказана й певна невимушеність. Суто розмовні елементи часом здатні краще передавати тонкі відтінки й гнучкі переходи думки» [Селігей 2016 : 520].

Такого підходу до наукового викладу й, відповідно, й до перекладу вимагають і обставини етичного характеру, на яких наголошує Жаклін Рюс у своїй відомій книзі про прогрес нових ідей і панораму найсучаснішої науки. Авторка стверджує, що формування «нової етики» в добу цифровізації і карколомного зламу усталених істин може бути продуктивною лише у тому випадку, якщо ми й надалі будемо відданими моделям античної й кантівської етики й філософії, якщо використовуватимемо їх як відправну точку й імпульс та будемо реактуалізовувати їхній дух, встановимо їх за правило проттягом кризи, яка охопила всю нашу сучасну епоху [див.: Рюс 1998 : 53–532].

Аналіз проблем еквівалентності перекладу й оригіналу в контексті рецепції сучасної сербської художньої, наукової і науково-популярної літератури в Україні дає підстави дійти низки важливих висновків. Переклад іноземної літератури робить безпосередній внесок у збагачення культурної скарбниці, підвищення комунікативної потужності української мови і досягнення певного статусу, який поряд з присутністю мови в усіх комунікативних сферах передбачає створення згаданою мовою високоякісної культурно-інтелектуальної продукції, досягнення комунікативного паритету з провідними світовими мовами, оскільки лише за умови активної креативної діяльності її носіїв і культурного співробітництва з іншими (передусім слов'янськими) етносами загальний прогноз щодо безперешкодного розвитку української мови може бути сприятливим [див.: Селігей 2023 : 3–4].

Сербська й українська мови є спорідненими, але в процесі історичної еволюції між ними спостерігаються суттєві розбіжності, а надто в галузі граматичної структури. Тому досвід перекладу літературних творів і наукової продукції з сербської мови українською, звісно, потребує використання певних перекладацьких трансформацій (морфологічної заміни, додавання, низки синтаксичних переформатувань, зміни порядку слів), але водночас і бережного ставлення до оригіналу.

Інтерпретація оригінального сербського художнього тексту українською мовою часто потребує компенсації лексичних засобів, нелегких пошуків

еквівалентів для фразеологізмів і порівнянь, іноді можливими (навіть і необхідними) бувають: зміна структурування діалогів (надто в психологічних повістях, де «потоки свідомості» героїв істотно утруднюють розуміння тексту (речення з багатьма предикативними центрами), трансформації, пов'язані з пунктуацією у мові перекладу, що аж ніяк не заважає загальному адекватному його тлумаченню.

Слід відзначити, що іноді виникала потреба морфологічної заміни сербських синтетичних претеритальних дієслівних форм (які не мають прямих еквівалентів в українській мові) відповідними різновидами української «універсальної» форми минулого часу, яка, безумовно, походить з перфекта, але нині вже не може вважатися ним через втрату дієслова-зв'язки. Відсутність творчого пошуку подібних еквівалентів, безумовно, збіднила б перекладений текст. Зрештою ми спинилися на необхідності застосування різних компенсаційних рішень, здебільшого це було пов'язано з тлумаченням додаткових коментарів щодо незрозумілих українському читачеві сербських реалій, що більше вписується у стратегію форенізації та сприяє збагаченню культурних обріїв українського читача.

Насамкінець додамо, що перекладацький досвід зразків сербської художньої і наукової літератури українською мовою свідчить про те, що адекватність перекладу далеко не завжди збігається з функціональною еквівалентністю. Безсумнівним є той факт, що культурне міжслов'янське взаємозбагачення залишається одним з головних передумов виживання слов'янських мов у глобалізованому суспільстві, важелем культурної «навігації» і чинників, що сприяють здоланню слов'янськими мовами різних груп цифрового бар'єра.

ЛІТЕРАТУРА

- Ажнюк Б. М. Англійська фразеологія у культурно-етнічному висвітленні : монографія. Київ : Наук. думка, 1989. 136 с.
- Ажнюк Б. М. Переклад і міжмовна ідентифікація власних імен. *Академік Олександр Савич Мельничук і сучасне мовознавство* : зб. наук. пр. до 90-річчя з дня народження. Київ : Видавн. дім Дмитра Бураго, 2012. С. 228–236.
- Андрић Д. Двосмерни речник српског жаргона и жаргону средних речи и изрази. Београд : Београдски издавачко-графички завод, 1976. 466 с.
- Ашић Т., Станојевић В. О употреби глаголских времена у разговорном српском језику — зашто аорист ипак опстаје. *Српски језик и друштвена кретања* : зб. радова / одг. уред. Р. Симић. Крагујевац: ФИЛУМ, 2007. С. 155–170.
- Булаховський Л. А. Сербський народний епос. Сербські епічні пісні. (Вступні стаття та словничок-пояснення Л. А. Булаховського). Київ : ДВХЛ, 1946. 127 с.
- Вежбицкая А. Семантические универсалии в описании языков / пер. с англ. А. Д. Шмелёва; под ред. Т. В. Булыгиной. Москва : Языки рус. культуры, 1999. 780 с.
- Вихованець І. Р., Городенська К. Г. Теоретична морфологія української мови. Академічна граматики української мови / за ред. І. Вихованця. Київ : Унів. вид-во Пульсари, 2004. 400 с.
- Грковић-Мејдур Ј. Исторјиска лингвистика: когнитивно-типолошке студије. Сремски Карловци; Нови Сад : Издавачка књижарница Зорана Стојановића, 2013. 390 с.
- Доброльожа Г. М. Красне слово — як золотий ключ: Постійні народні порівняння в говірках Середнього Полісся та суміжних територій. Житомир : Волинь, 2003. 160 с.

- Загнітко А. П. Теоретична граматики сучасної української мови. Морфологія. Синтаксис. Донецьк : ДонНУ, 2011. 435 с.
- Зорівчак Р. П. Реалія і переклад (на матеріалі англomовних перекладів української прози). Львів : Вид-во при Львів. ун-ті, 1989. 216 с.
- Зорівчак Р. П. Творчість Григорія Кочура у контексті українського літературного процесу. *Проблеми літературознавства і художнього перекладу* : зб. наук. пр. і матеріалів / упоряд. О. Купчинський. Львів, 1997. С. 197–209.
- Ивић М. Расправљања о језику у времену глобализације. *Зборник Матице српске за језик и књижевност*. 2007. № 55/1. С. 7–10.
- Іваницька Н. Б. Tertium comparationis у міжмовному зіставленні дієслівних систем. *Мовознавство*. 2009. № 1. С. 46–59.
- Жовківський А. М., Жовківська Г. А., Івасютин Т. Д. Мудрість народна — мудрість міжнародна. Прислів'я, приказки, крилаті вислови та мовні звороти дев'ятьма мовами. Чернівці : Рута, 2004. 256 с.
- Кам'янець А., Некряч Т. Інтертекстуальна іронія і переклад. Київ : Вид-во Вадим Карпенко, 2010. 76 с.
- Коптілов В. В. Актуальні питання українського художнього перекладу. Київ : Вид-во Київ. ун-ту, 1971. 130 с.
- Коптілов В. В. Першотвір і переклад: роздуми і спостереження. Київ : Дніпро, 1972. 215 с.
- Коптілов В. В. Теорія і практика перекладу : навч. посіб. / зав. ред. М. Л. Скірта. Київ : Вища шк., 1982. 164 [3] с.
- Левченко О. П. Фразеологічна символіка: лінгвокультурологічний аспект : монографія. Львів : ЛРІДУ НАДУ, 2005. 352 с.
- Мізін К. І. Порівняння у фразеології. Вінниця : Нова Книга, 2009а. 240 с.
- Мізін К. І. Проблема пошуку tertium comparationis при лінгвокультурологічному дослідженні системи усталених порівнянь. *Studia-linguistica*. 2009б. Вип 3. С. 210–217.
- Некряч Т. Н., Сунг О. М. Динаміка відтворення етносоціолекту кокні в українських перекладах п'єси Дж. Б. Шоу «Пігмаліон». *Мовознавство*. 2021. № 5. С. 49–60.
- Огньєновіч В. Разговор на тему: «Українська књижевност у Србији, српска књижевност у Украјини». Културна сарадња. Недеља украјинске књижевности у Србији. *Рідне слово*. 2014. № 112, 16 октобар. Београд. URL: https://www.ridneslovo.co.rs/rs112/index_sr.html (дата звернення: 01.09.2024).
- Пецо А. Писци и њихов језик. Београд : Просвета, 1995. 543 с.
- Пецо А. Језичким стазама Десанке Максимовић. Београд : Просвета, 2000. 276 с.
- Пипер П. Украјинска и српска граматики у светлу типолошких поређења. *Славистика*. 2004. № 8. С. 280–290.
- Попович Л. Граматичні та семантичні функції плюсквамперфекта в сучасній українській мові. Акцентологія. Етимологія. Семантика. До 75-річчя академіка НАН України В. Г. Скляренка. Київ : Наук. думка, 2012. С. 653–667.
- Поповић Љ. Граматики интеракције у савременим словенским језицима. Београд : Славистичко друштво Србије, 2023. 353 с.
- Поповић Љ. Контрастивна граматики украјинског и српског језика: таксис и евиденцијалност / уред. акад. П. Пипер. Београд : САНУ, 2014. 446 с.
- Поповић Љ., Јармак В. Украјинско-српска контрастивна језичка истраживања.: *Контрастивна проучавања српског језика: правци и резултати*. Београд : САНУ, 2010. С. 263–280.
- Радзівєвська Т. В. Англійський переклад «Слова о полку Ігоревім» Володимира Набокова як прецедентна ситуація в міжкультурній взаємодії. *Folia Philologica*. 2022. № 4. С. 67–77.
- Романюк С. А. Грамемна структура категорії темпоральності в сучасній українській

- мові : автореф. дис. ... канд. філол. наук. Київ, 2007. 18 с.
- Рюс Ж. Поступ сучасних ідей. Панорама новітньої науки / пер. з франц. В. Шовкун. Київ : Основи, 1998. 669 с.
- Селігей П. О. Глобалізація і проблеми збереження мовного розмаїття. *Мовознавство*. 2022. № 4. С. 3–20.
- Селігей П. О. Світло і тіні наукового стилю. Київ : Видавн. дім Києво-Могилянська академія, 2016. 627 с.
- Селігей П. О. Українська мова: перспективи майбутнього чи майбутнє без перспектив? 1. *Мовознавство*. 2023. № 1. С. 3–13.
- Сибинович М. Нови оригинал. Увод у превођење. Београд : ИДП Научна књига, 1990. 194 с.
- Смуцинська І. В. Порівняння як стилістична фігура з погляду інтерпретації та перекладу. *Мовні і концептуальні картини світу*. Київ, 2013. Вип. 2. С. 302–308.
- Смуцинська І., Мігунова Д. Переклад порівнянь і стратегія одомашнення та зміни художнього образу (на прикладі ідіостилю Миколи Лукаша і його перекладу роману «Пані Боварі» Гюстава Флобера. *Стиль і переклад*. Київ, 2020. № 1(7). С. 55–72.
- Смуцинська І. В., Циркунова І. В. Іронічна метафора та проблеми і шляхи її відтворення в перекладі. *Актуальні проблеми української лінгвістики: теорія і практика*. Київ, 2015. Вип. 31. С. 70–84.
- Смуцинська І. В., Циркунова І. В. Основні шляхи відтворення узусних фразеологізмів у перекладі (на прикладі французько-української та іспано-української мовних пар). *Стиль і переклад*. Київ, 2022. № 1(8). С. 93–117.
- Терзич Б. Деякі передумови зіставного аналізу української та сербохорватської мов. *Зборник Матице српске за славистику*. Нови Сад, 1993. № 43. С. 153–157.
- Терзић Б. О конфронтирању/контрастирању српског и украјинског језика. *Зборник радова 5. симпозијума «Контрастивна језичка истраживања»*. Нови Сад, 1996. С. 101–105.
- Тищенко К. М. Прадавність української мови, віддзеркалена в мовах сусідів. 2. *Мовознавство*. 2023. № 2. С. 18–43.
- Ткаченко О. Б. Українська мова: сьогодення й історична перспектива. Київ : Наук. думка. 2014. 506 с.
- Хобзей Н., Сімович К., Ястремська Т., Дидик-Меуш Г. Лексикон львівський: поважно і на жарт / авт. ідеї та відп. ред. Н. Хобзей. Львів : Інститут українознавства імені І. Крип'якевича НАН України, 2009. 670 с.
- Чередниченко О. І. Переклад і перекладознавство в незалежній Україні: Підсумки та перспективи. *Стиль і переклад*. Київ : ВПЦ «Київський університет». 2022. Вип. 1 (8). С. 18–81.
- Чередниченко О. І. Про мову і переклад. Київ : Либідь, 2007. 247 с.
- Ярмач В. І. Семантика і прагматика темпоральності у сербському літературно-художньому дискурсі: структурні, стилістичні та компаративні аспекти : монографія. Київ : Освіта України, 2018. 504 с.
- Ярмач В. Художній переклад як чинник культурної інтеграції Сербії та України до Євросоюзу (у контексті творчого застосування теоретичних настанов М. Зерова). *Зборник Матице српске за славистику*. 2023 / Гл. и одг. ур. К. Ичин. Св. 103. С. 149–168.
- Andrić D. Dvosmerni rečnik srpskog žargona i žargonu srodnih reči iizraza. Beograd : Beogradski izdavačko-grafički zavod, 1976. 466 s.
- Antonić I. Vremenska rečenica. Sremska Karlovci; Novi Sad : Izdavačka knjižarnica Zorana Stojanovića, 2001. 409 s.
- Skała K. Sposoby językowego i pozajęzykowego oddziaływania Marko Perkovicia Thompsona na odbiorców (wybrane przykłady). *Perswazja językowa w różnych dys-*

kursach. T. 5 / pod red. Ž. Śladkiewicz, A. Klimkiewicz, K. Wieląde. Gdańsk : Wyd-wo Uniwersytetu Gdańskiego, 2021. S. 114–128.

Toma P.-L. O upotrebi aorista u savremenom srpskom jeziku. *Južnoslovenski filolog*. 2000. LVI/3–4. S. 141–147.

ДЖЕРЕЛА

- Ајдачић Ајдачић Д. Еротославија. Преображења Ероса у словенским књижевностима. Београд : Издавачко предузеће Альбатрос Плус, 2013. 416 с.
- Айдачич Айдачич Д. Перетворення Ероса у слов'янських літературах / пер. з серб. В. Ярмач. Київ : Темпора, 2015. 504 с.
- ГРАК Генеральний регіонально анований корпус української мови (ГРАК) / М. Шведова, Р. фон Вальденфельс, С. Яригін, А. Рисін, В. Старко, Т. Ніколаєнко та ін. Київ; Львів; Сна, 02017–2022. URL: [http://: www.uacorpus.org](http://www.uacorpus.org) (дата звернення: 12.10.2024).
- Зарадія-Кіш Зарадія-Кіш А. Міфологічні переплетіння: від Епона до Мартіна та від Самена до Мартіня / пер. з хорв. В. Ярмач. *Народна творчість та етнологія*. 2011. № 5. С. 34–41.
- Огнєнович 2009 Огнєнович В. Ностальгія / пер. з серб. В. Ярмач. *Всесвіт*. 2009. № 5–6. С. 132–141.
- Огнєнович 2012 Огнєнович В. Перелюбники / пер. з серб. В. Ярмач. Київ : Темпора, 2012. 191 с.
- ПоповићТР 2011 Поповић М., Тимотијевић М., Ристовић М. Историја приватног живота у Срба : од средњег века до модерног доба. Београд : Слио, 2011. 643 с.
- ПоповичТР 2017 Попович М., Тимотиєвич М., Ристович М. Історія приватного життя сербів: від середньовіччя до сучасності / пер. з серб.: Н. Чорпіта, А. Татаренко, М. Васишин, О. Деркач, Х. Стельмах, В. Ярмач. Київ : Темпора, 2017. 542 с.
- РСЈ Речник српскога језика / изр. М. Вујанић и др.; ред. и ур. М. Николић; измењ. и поправљ. изд. Нови Сад : Матица српска, 2011. 1651 с.
- Сикимић 2010 Сикимић Б. Традиционална загонетка и сет њених одгонетака. 2010. 8 с.
- Сикимич 2012 Сикимич Б. Традиційна загадка і варіанти її відгадок / пер. з серб. В. Ярмач. *Народна творчість та етнологія* : спецвип. 2. Сербська фольклористика. Київ : Інститут мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Т. Рильського НАН України. 2012. С. 30–34.
- СНА Словник новітніх англізмів / уклали Л. Белей, А. Гончаренко, М. Ківу, І. Олександрук; наук. ред. Г. Зимовець. Київ : Наук. думка, 2022. 319 с.
- СУМ Словник української мови : в 11 т. / редкол.: І. К. Білодід (голова) та ін. Київ : Наук. думка, 1971. Т. 2. 550 с.; 1977. Т. 8. 927 с.; 1978. Т. 9. 916 с.
- СФУМ Словник фразеологізмів української мови / упоряд. В. Білоноженко та ін. Київ : Наук думка. 2003. 786 с.
- Ognjenović (a) Ognjenović V. (a). *Otrovno mleko maslačka. Pogovor M. Pantić*. Beograd : Arhipelag, 2009. S. 102–116.
- Ognjenović (b) Ognjenović V. (b). *Preljubnici*. Izd. 7. Beograd: Stubovi kulture, 2009. 192 s.

- Vujaklija M. Leksikon stranih reči i izraza / red. S. Ristović i R. Aleskić. Beograd : Prosveta, 1986. 1052 s.
- Zaradija-Kiš A. Mitiloški prepleti. Od Epone do Martina, od Samaina do Martinja: mitski zbornik / S. Marjanic , I.Prica (ured.). Zagreb : Institut za etnologiju i folkloristiku (IEF). Hrvatsko etnološko društvo; Naklada Scarabeus, 2010. Str. 201–220.

Дата надходження до редакції: 05.11.2024

Дата надходження після доопрацювання: 27.11.2024

Дата затвердження редакцією: 03.12.2024

REFERENCES

- Andrić D. (1976). Dvosmerni rečnik srpskog žargona i žargonu srodnih reči i izraza. Beograd: Beogradski izdavačko-grafički zavod. [In Serbian].
- Antonić I. (2001). Vremenska rečenica. Sremska Karlovci — Novi Sad: Izdavačka knjižarnica Zorana Stojanovića.
- Ašić T., Stanojević V. (2007). U upotrebi glagolskih vremena u razgovornom srpskom jeziku — zašto aorust ipak opstaje. *Srpski jezik i društvena kretanja. Zbornik radova*. R. Simić (Resp. Ed.), Kragujevac: FILUM, 155–170. [In Serbian].
- Azhniuk B. M. (1989). Anhliiska frazeolohiia u kulturno-etnichnomu vysvitleni: monohrafiia. Kyiv: Naukova dumka. [In Ukrainian].
- Azhniuk B. M. (2012). Pereklad i mizhmovna identyfikatsiia vlasnykh imen. *Akademik Oleksandr Savych Melnychuk i suchasne movoznavstvo: zbirnyk naukovykh prats do 90-richchia z dnia narodzhennia*. Kyiv: Vydavnychiy dim Dmytra Buraho, 228–236. [In Ukrainian].
- Bulakhovskiy L.A. (1946). Serbskyi narodnyi epos. Serbski epichni pisni. (Vstupni stattya ta slovnychok-poyasnennya L. A. Bulakhovskoho). Kyiv: DVKhL. [In Ukrainian].
- Cherednychenko O. I. (2022). Pereklad i perekladoznavstvo v nezalezhnii Ukraini: Pidsumky ta perspektyvy. *Styl i pereklad*. Iss. 1 (8), 18–81. [In Ukrainian].
- Cherednychenko O. I. (2007). Pro movu i pereklad. Kyiv: Lybid. [In Ukrainian].
- Dobroliozha H. M. (2003). Krasne slovo — yak zoloty kliuch: Postiini narodni porivniannya v hovirkakh Serednioho Polissia ta sumizhnykh terytorii. Zhytomyr: Volyn. [In Ukrainian].
- Grković-Mejdžor J. (2013). Istorijaska lingistika: kognitivno-tipološke studije. Sremska Karlovci — Novi Sad: Izdavačka knjižarnica Zorana Stojanovića. [In Serbian].
- Ivić M. (2007). Raspravljanja o jeziku u vremenu globalizicije. *Zbornik Matice srpske za jezik i književnost*, 55(1), 7–10.
- Ivanytska N. B. (2009). Tertium comparationis u mizhmovnomu zistavleni diieslivnykh system. *Movoznavstvo*, (1), 46–59. [In Ukrainian].
- Kam'yanets A., Nekriach T. (2010). Intertekstualna ironiia i pereklad. Kyiv: Vydavnytstvo Vadyma Karpenka. [In Ukrainian].
- Khobzei N., Simovych K., Yastremska T., Dydyk-Meush H. (2009). Leksykon lvivskiy: povazhno i na zhart. Lviv: Instytut ukrainoznavstva imeni I. Kryp'iakevycha NAN Ukrainy. [In Ukrainian].
- Koptilov V. V. (1971). Aktualni pytannia ukrainskoho khudozhnioho perekladu. Kyiv: Vydavnytstvo Kyivskoho universytetu. [In Ukrainian].
- Koptilov V. V. (1972). Pershotvir i pereklad: rozdumy i sposterezhennia. Kyiv: Dnipro. [In Ukrainian].
- Koptilov V. V. (1982). Teoriia i praktyka perekladu: navchalnyi posibnyk. M. L. Skyrta (Ed.). Kyiv: Vyshcha shkola. [In Ukrainian].
- Levchenko O. P. (2005). Frazeolohichna symbolika: linhvokulturolohichnyy aspekt: monohrafiia. Lviv: LRIDU NADU. [In Ukrainian].

- Mizin K. I. (2009a). Porivniannia u frazeolohii. Vinnytsia: Nova Knyha. [In Ukrainian].
- Mizin K. I. (2009b). Problema poshuku tertium comparationis pry linhvokulturolohichnomu doslidzhenni systemy ustalenykh porivnian. *Studia-linguistica*. Iss. 3, 210–217. [In Ukrainian].
- Nekriach T. N., Sunh O. M. (2021). Dynamika vidtvorennia etnosotsiolektu kokni v ukrainskykh perekladakh p'iesy Dzh. B. Shou «Pihmalion». *Movoznavstvo*, (5), 49–60. [In Ukrainian].
- Ognjenović V. (2014). Razgovor na temu: «Ukrajinska književnost u Srbiji, srpska književnost u Ukrajini». Kulturna saradnja. Nedelja ukrajinski književnosti u Srbiji. *Ridne slovo*. 16 oktobar, (112). Beograd. URL: https://www.ridneslovo.co.rs/rs112/index_sr.html. (last accessed: 01.09.2024). [In Serbian].
- Peco A. (1995). Pisci i njihov jezik. Beograd: Prosveta. [In Serbian].
- Peco A. (2000). Jezičkim stazama Desanke Maksimović. Beograd: Prosveta. [In Serbian].
- Piper P. (2004). Ukrajinstika i srpska gramatika u svetlu tipoloških poređnja. *Slavistika*, (8), 280–290. [In Serbian].
- Popovych L. (2012). Hramatychni ta semantychni funksiï pluskvamperfekta v suchasniï ukrainskii movi. Aktsentolohiia. Etymolohiia. Semantyka. Do 75-richchia akademika NAN Ukrainy V. H. Skliarenka. Kyiv: Naukova dumka, 653–667. [In Ukrainian].
- Popović Lj. (2023). Gramatika interakcije u savremenim slovenskim jezicima. Beograd: Slavističko društvo Srbije. [In Serbian].
- Popović Lj., Jarmak V. (2010). Ukrajinsko-srpska kontrastivna jezička istraživanja. *Kontrastivna proučavanja srpskog jezika: pravci i rezultati*. Beograd: SANU, 263–280. [In Serbian].
- Radziievska T. V. (2022). Anhliiskiy pereklad «Slova o polku Ihorevim» Volodymyra Nabokova yak pretsedentna sytuatsiia v mizhkulturnii vzaiemodii. *Folia Philologica*, (4), 67–77. [In Ukrainian].
- Rius Zh. (1998). Postup suchasnykh idei. Panorama novitnoi nauky. V. Shovkun (Transl.). Kyiv: Osnovy. [In Ukrainian].
- Romaniuk S. A. (2007). Hramemna struktura katehorii temporal'nosti v suchasniï ukrainskii movi. Abstract of the Cand. of Philol. Sc. Dissertation. Kyiv. [In Ukrainian].
- Selihei P. O. (2022). Hlobalizatsiia i problemy zberezheniia movnoho rozmaittia. *Movoznavstvo*, (4), 3–20. [In Ukrainian].
- Selihei P. O. (2016). Svitlo i tini naukovoï styliu. Kyiv: Vydavnychi dim Kyievo-Mohylianska akademiia. [In Ukrainian].
- Selihei P. O. (2023). Ukrainska mova: perspektyvy maibutnoho chy maibutnie bez perspektyv? 1. *Movoznavstvo*, (1), 3–13. [In Ukrainian].
- Sibinović M. (1990). Novi ogirinal. Uvod u prevođenje. Beograd: IDP Naučna knjiga. [In Serbian].
- Skała K. (2021). Sposoby językowego i pozajęzykowego oddziaływania Marko Perkovicia Thompsona na odbiorców (wybrane przykłady). Perswazja językowa w różnych dyskursach. Tom 5. Ż. Śladkiewicz, A. Klimkiewicz, K. Wieląde (Eds.). Gdańsk: Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego, 114–128.
- Smushchynska I. V. (2013). Porivniannia yak stylistychna fihura z pohliadu interpretatsii ta perekladu. *Movni i kontseptualni kartyny svitu*. Iss. 2., 302–308. [In Ukrainian].
- Smushchynska I., Mihunova D. (2020). Pereklad porivnian i stratehiia odomashnennia ta zminy khudozhnoho obrazu (na prykladi idiostyliu Mykoly Lukasha i yoho perekladu romanu «Pani Bovari» Hiustava Flobera. *Styl i pereklad*, 1(7), 55–72. [In Ukrainian].
- Smushchynska I. V., Tsyrukunova V. (2015). Ironichna metafora ta problemy i shliakhy yii vidtvorennia v perekladi. *Aktualni problemy ukrainskoi linhvistyky: teoriia i praktyka*. Iss. 31, 70–84. [In Ukrainian].
- Smushchynska I. V., Tsyrukunova I. V. (2022). Osnovni shliakhy vidtvorennia uzusnykh frazeolohizmiv u perekladi (na prykladi frantsuzko-ukrainskoi ta ispano-ukrainskoi movnykh par). *Styl i pereklad*, 1(8), 93–117. [In Ukrainian].

- Terzić B. (1996). O konfrontiranju/kontrastiranju srpskog i ukrajinskog jezika. *Zbornik radova 5. simpozijuma «Kontrastivna jezička istraživanja»*. Novi Sad, 101–105. [In Serbian].
- Terzych B. (1993). Deiaki peredumovy zistavnoho analizu ukraïnskoi ta serbokhorvatskoi mov. *Zbornik Matice srpske za slavistiku*. Novi Sad, (43), 153–157. [In Ukrainian].
- Tkachenko O. B. (2014). Ukraïnska mova: sohodennia y istorychna perspektyva. Kyiv: Naukova dumka. [In Ukrainian].
- Toma P.-L. (2000). O upotrebi aorista u savremenom srpskom jeziku. *Južnoslovenski filolog*, (LVI/3–4), 141–147.
- Tyshchenko K. M. (2023). Pradavnist ukraïnskoi movy, viddzeralena v movakh susidiv. 2. *Movoznavstvo*, (2), 18–43. [In Ukrainian].
- Terzić B. (1996). O konfrontiranju/kontrastiranju srpskog i ukrajinskog jezika. *Zbornik radova 5. simpozijuma «Kontrastivna jezička istraživanja»*. Novi Sad, 101–105. [In Serbian].
- Terzych B. (1993). Deiaki peredumovy zistavnoho analizu ukraïnskoi ta serbokhorvatskoi mov. *Zbornik Matice srpske za slavistiku*, (43), 153–157. [In Ukrainian].
- Tkachenko O. B. (2014). Ukraïnska mova: sohodennia y istorychna perspektyva. Kyiv: Naukova dumka. [In Ukrainian].
- Toma P.-L. (2000). O upotrebi aorista u savremenom srpskom jeziku. *Južnoslovenski filolog*, (LVI/3–4), 141–147.
- Tyshchenko K. M. (2023). Pradavnist ukraïnskoi movy, viddzeralena v movakh susidiv. 2. *Movoznavstvo*, (2), 18–43. [In Ukrainian].
- Vezhbickaya A. (1999). Semanticheskie universalii v opisaniï yazykov. A. D. Shmelyova (Transl.), T. V. Bulygina (Ed.). Moscow: Yazyki russkoï kul'tury. [In Russian].
- Vykhovanets I. R., Horodenska K. H. (2004). Teoretychna morfolohiia ukraïnskoi movy. Akademichna hramatyka ukraïnskoi movy. I. Vykhovanets (Ed.). Kyiv: Universytetske vydavnytstvo Pulsary. [Ukrainian].
- Yarmak V. (2023). Khudozhnii pereklad yak chynnyk kulturnoi intehratsii Serbii ta Ukraïny do Yevrosoïuzu (u konteksti tvorchoho zastosuvannia teoretychnykh nastanov M. Zerova). *Zbornik Matice srpske za slavistiku*. K. Ychyn (Resp. Ed.). Sv. 103. C. 149–168. [In Ukrainian].
- Yarmak V. I. (2018). Semantyka i prahmatyka temporalnosti u serbskomu literaturno-khudozhnomu dyskursi: strukturni, stylistychni ta komparatyvni aspekty: monohrafiia. Kyiv: Osvita Ukraïny. [In Ukrainian].
- Zahnitko A. P. (2011). Teoretychna hramatyka suchasnoi ukraïnskoi movy. Morfolohiia. Syntaksys. Donetsk: DonNU. [In Ukrainian].
- Zhovkivskiy A. M., Zhovkivska H. A., Ivasiutyn T. D. (2004). Mudrist narodna — mudrist mizhnarodna. Prysliv'ia, prykazky, krylati vyslovy ta movni zvoroty dev'iatma movamy. Chernivtsi: Ruta. [In Ukrainian].
- Zorivchak R. P. (1989). Realiia i pereklad (na materialii anhlomovnykh perekladiv ukraïnskoi prozy). Lviv: Vydavnytstvo pry Lvivskomu universyteti. [In Ukrainian].
- Zorivchak R. P. (1997). Tvorchist Hryhoriia Kochura u konteksti ukraïnskoho literaturnoho protsesu. *Problemy literaturoznavstva i khudozhnogo perekladu: Zbirnyk naukovykh prats i materialiv* O. Kupchynskiy (Comp.). Lviv, 197–209. [In Ukrainian].

SOURCES

- Ajdačić Ajdačić D. (2013). Erotoslavija. Preobraženja Erosa u slovenskim književnostima. Beograd: Izdavačko preduzeće «Albatros Plus». [In Serbian].
- Aidachych Aidachych D. (2015). Erotoslaviia. Peretvorennia Erosa u slovianskykh literaturakh. V. Yarmak (Transl.). Kyiv: Tempora. [In Ukrainian].

- HRAK Generalnyi rehionalno anotovanyi korpus ukrainskoi movy (HRAK). (2017–2022). M. Shvedova, R. von Waldenfels, S. Yaryhin, A. Rysin, V. Starko, T. Nikolaienko et al. (Devs.). Kyiv; Lviv; Jena. URL: <http://www.uacorpus.org> (last accessed: 12.10.2024).
- Ognienovych Ognienovych V. (2009). Nostalhiia. V. Yarmak (Transl.). *Vsesvit*, (5–6), 132–141. [In Ukrainian].
- Ognienovych Ognienovych V. (2012). Pereliubnyky. V. Yarmak (Transl.). Kyiv: Tempora. [In Ukrainian].
- Ognjenović (a) Ognjenović V. (a). (2009). Otrovnno mleko maslačka. Pogovor M. Pantić. Beograd: Arhipelag, 102–116.
- Ognjenović (b) Ognjenović V. (b). Preljubnici. (2009). Izd. 7. Beograd: Stubovi kulture.
- PopovićTR2011 Popović M., Timotijević M., Ristović M. (2011). Istorija privatnog života u Srba: od srednjeg veka do modernog doba. Beograd: Clio. [In Serbian].
- PopovychTR2017 Popovych M., Tymotiiievych M., Rystovych M. (2017). Istoriiia pryvatnoh zhyttia serbiv: vid serednovichchia do suchasnosti. N. Chorpita, A. Tatarenko, M. Vasylyshyn, O. Derkach, Kh. Stelmakh, V. Yarmak (Transl.). Kyiv: Tempora. [In Ukrainian].
- RSJ Rečnik srpskoga jezika. (2011). M. Vujanić et al. (Comps.); M. Nikolić (Ed.). Novi Sad: Matica srpska. [In Serbian].
- SFUM Slovnyk frazeolohizmiv ukrainskoi movy. (2003). V. Bilonozhenko et al. (Comp.). Kyiv: Naukova dumka. [In Ukrainian].
- Sikimić 2010 Sikimić B. (2010). Tradicionalna zagonetka i set njenih odgonetaka. [In Serbian].
- SNA Slovnyk novitnikh anhlizmiv. (2022). L. Belei, A. Honcharenko, M. Kivu, I. Oleksandruk (Comps.). H. Zymovets (Sc. Ed.). Kyiv: Naukova dumka. [In Ukrainian].
- SUM Slovnyk ukrainskoi movy: in 11 vols. I. K. Bilodid (Chief Ed.). Vol. 2. (1971). Vol. 8. (1977). Vol. 9. (1978). Kyiv: Naukova dumka. [In Ukrainian].
- Sykymych 2012 Sykymych B. (2012). Tradytiina zahadka i varianty yii vidhadok. V. Yarmak (Transl.). Narodna tvorchiist ta etnolohiia. Sp. iss. 2. Serbska folklorystyka. Kyiv: Instytut mystetstvoznavstva, folklorystyky ta etnoloiii im. M. T. Rylyskoho NAN Ukrainy, 30–34. [In Ukrainian].
- Vujaklija Vujaklija M. (1986). Leksikon stranih reči i izraza / red. S. Ristović I R. Aleskić. Beograd: Prosveta. [In Serbian].
- Zaradiia-Kish Zaradiia-Kish A. (2011). Mifolohichni perepletinnia: vid Epona do Martina ta vid Samena do Martinia. V. Yarmak (Transl.). *Narodna tvorchiist ta etnolohiia*, (5), 34–41. [In Ukrainian].
- Zaradija-Kiš Zaradija-Kiš A. (2010). Mitiloški prepleti. Od Epone do Martina, od Samaina do Martinja. Mitski zbornik. Marjanić S., Prica I. (Comp.). Zagreb: Institut za etnologiju i folkloristiku (IEF). Hrvatsko etnološko društvo; Naklada. [In Serbian].

Received: 05.11.2024

Received in revised form: 27.11.2024

Accepted: 03.12.2024

Veronika YARMAK

O. O. Potebnia Institute of Linguistics of the National Academy of Sciences of Ukraine

4 Hrushevskoho Str., Kyiv, 01001, Ukraine

E-mail: veronikaarmak1@nas.gov.ua

<https://orcid.org/0000-0002-5670-4440>

TRANSLATION OF SERBIAN FICTION AND SCIENTIFIC LITERATURE IN UKRAINE AS A REFLECTION OF CONTEMPORARY INTER-SLAVIC LINGUISTIC AND CULTURAL CONTACTS. 2

The article deals with the analysis of problems of equivalence between the translation and the original through the lens of reception of modern Serbian fiction (prose works by V. Ognjenović) and the best examples of Serbian and Croatian science (philological research works of D. Aidačić, B. Sikimić, A. Zardija-Kiš) and popular scientific literature (collective monograph of Serbian historians M. Popović, M. Timotijević and M. Ristović «History of the private life of Serbs: from the Middle Ages to the present») in Ukraine. The study of problems related to the equivalence between the translation and the original is based on the author's own translation experience. In this research, the methods of linguistic description, linguistic observation, semantic and structural analysis, contrastive and typological analysis have been used. The results of the study summarize the translation experience and can serve as a contribution to the treasury of Serbian-Ukrainian and Croatian-Ukrainian cultural interaction. The conclusions identify the most effective translation techniques, strategies, and solutions aimed at achieving semantic and stylistic equivalence of the translation and the original: domestication and foreignization, combination of these strategies; morphological replacement of preterit forms of the verb; various types of compensation; addition; changes in the field of Serbian syntax; reproduction of colloquial and slang vocabulary, etc. Specific features of mentality of various Slavic peoples, which cause differences in pictures of the world, the role and range of modern translation approaches and methods, as well as various types of necessary morphological and punctuational variations, are considered. The main features of Serbian fiction literary and scientific styles and the ways of achieving perfection of the discourse (in terms of contents and form), as well as the ways of reproducing their peculiarities by means of the Ukrainian language have been determined.

Keywords: Serbian-Ukrainian translation, equivalence and adequacy of translation, translational transformations, compensation in translation, morphological replacement, addition, strategies of domestication and foreignization.